

Oponentský posudek na disertační práci Jiřího Šebka: „Political Nepotism“

Úvod

O vypracování posudku na disertační práci Jiřího Šebka o politickém nepotizmu jsem byl požádán zejména v ohledu k posouzení její empiricky zaměřené kapitoly IV, kde autor testuje existenci nepotizmu mezi tuzemskými politiky a doplňkově též soudci, notáři, advokáty a zaměstnanci Ministerstva zahraničních věcí. Práci jsem se nicméně snažil přečíst celou a také posoudit v jejím celku. Zařazuji tedy i některé komentáře k ostatním částem práce. Mohou být považovány za triviální či naivní, neboť můj vhled do dané problematiky je spíše povrchní. Geografie, která je mou domácí disciplínou, je v podstatě věda studující a zdůrazňující význam a rozrůznění kontextu – zejm. ve smyslu místní, regionální a měřítkové variability jevů a procesů v realitě. Patrně proto se komentáře a otázky, které mne při čtení posuzované práce napadaly, často s úvahami o vlivu a významu kontextu pojí.

Volba tématu, struktura práce, obsah jednotlivých částí

Aktuálnost zvoleného tématu je zbytečně vypichovat. Nepotické praktiky v politice (resp. obecněji v souvislosti s obsazováním pozic, které zajišťují přístup k moci) se zdají být kulturní univerzálií, když by bylo možno diskutovat, nakolik sociálně a nakolik biologicky podmíněnou (předpokládám, že takováto diskuse v literatuře existuje). Zvolené téma vybízí k úvahám a výzkumům, které lze rozvíjet mnoha různými směry. Proto je třeba zdůraznit, že kolega Šebek si pro svou práci zvolil pouze jeden z řady možných aspektů studia této problematiky. Zabývá se úvahami o morální rovině tohoto fenoménu a to ještě specificky ve vztahu k Teorii spravedlnosti J. Rawlse. Zúžení tématu se zdá být nezbytné a vzhledem k oboru, kde je disertace předkládána, i vhodné.

Předložená disertační práce je jako celek vhodně strukturována a je uměřeného rozsahu. Jistou výjimkou je podle mne první část, která se mi zdála být vnitřně nekonzistentní. Z hlediska proporcí je v disertaci větší část textu věnována diskusím teoretických argumentů. Empirická část práce je spíše doplňkem. Je ale myslím dobře, že byla zařazena. Osobně bych dokonce ocenil více než tuto jedinou „konfrontaci“ teoretických východisek s empirickými poznatky (viz i níže).

Formální zpracování

Práce je psána v angličtině. Text je srozumitelný, angličtina se zdá být kvalitní, alespoň pokud toto dokážu posoudit. Více zacílený mohl být abstrakt. Měl by čtenáři přinést jasnější informaci o tom, co a jak bylo v disertaci učiněno. Název mohl být vybaven adekvátním podtitulem, neboť disertace pojednává pouze o vybraných aspektech problematiky politického nepotizmu.

Operacionalizace pojmů

Pro čtenáře by myslím mohlo být přínosné explicitnější vymezení hlavních termínů, jak jsou v práci používány. Jde např. již o samotný termín nepotismus, který mohl být více operacionalizován v úvodu práce. Otázkou je způsob představení klíčového pojmu „arbitration of equals“ (nejsem si jistý překladem, proto radši dále uvádím v angličtině, i když ani v angličtině nejde o zavedený pojem). V disertaci se tento termín vyskytuje od str. 80 dále. V rámci textu je zde postupně odkrýváno, o co vlastně jde, přičemž hlavní pokus o vyjasnění je na str. 84-87. Při četbě by mi bylo přínosem, kdyby byl tento pojem v obecné rovině vysvětlen již v úvodu práce nebo při jeho prvním použití.

Hlavní argument

Za hlavní rozebíraný argument chápu otázku, zda a do jaké míry porušit restriktivní podmínku tzv. „závoje nevědomosti“, která je klíčová pro Rawlsovu definici tzv. „původního stavu“. Zvedání tohoto závoje si pro sebe interpretuji jako částečné otevření světa vymezeného principy Rawlsovy Teorie spravedlnosti vlivům kontextu – různorodosti situací, se kterými se v realitě setkáváme (včetně různorodosti kompromisů dosahovaných v sociálních interakcích). Pro účely takového odkrývání „závoje“ autor disertace využívá již zmíněný nástroj „arbitration of equals“, kdy zúčastněné strany hledají shodu při

plném vědomí osobní situace a rozdílů v bohatství, příjmu a příležitostech a také implikací, které pro ně tyto rozdíly mohou znamenat. Toto „otevření“ chápu jen jako částečné proto, že zúčastněné strany se sice rozhodují při plném vědomí existujících rozdílů a jejich implikací, ale bez reflexe otázek spravedlnosti původu těchto rozdílů¹ (alespoň takto rozumím textu na str. 86-87 a kolem).

Výzkumná strategie

Jedním z měřítek posuzování kvality zvolené výzkumné strategie je napojení teoretických východisek na prováděné empirické testování. Důležitou otázkou je přitom, nakolik toto testování může vyvrátit či prokázat předložené teoretické argumenty. V případě posuzované disertace hodnotím toto spojení teoretických částí a empirické části práce jako středně zdařilé. Provedená analýza je cenná a poskytuje zajímavé informace o „globální prevalenci“ nepotizmu mezi politiky ČR. Prokázáním existence politického nepotizmu v ČR autor ukazuje, že situace není v souladu s principy Rawlsovy Teorie spravedlnosti. Naznačuje také, že jím navržený model umožňuje lépe popsat reálnou situaci, neboť ospravedlňuje existenci politického nepotizmu za určitých definovaných podmínek. Na druhou stranu ale provedená empirická hodnocení tento navržený model přímo netestují. Pro testování modelu by mohly lépe posloužit jiné empirické výzkumy – např. dotazníkové šetření observačního charakteru či vhodně naplánovaná studie kvazi-experimentální nebo experimentální povahy (ač se v literatuře neorientuji, předpokládám, že budou existovat studie zaměřené např. na vnímanou přijatelnost konkrétních nepotických praktik nebo na obecnější podmiňující mechanismy související se strategiemi chování a rozhodování aktérů). Je pochopitelně jinou otázkou, zda by takovéto rozšíření disertace nebylo nad její rámec z hlediska pracnosti, ale i oborového zacílení. Je také nutno podotknout, že autorova interpretace dosažených poznatků prokazuje, že si je vědom omezení vyplývajících z charakteru jeho analýzy (viz např. str. 126-127).

Empirická část disertace

Provedená hodnocení výskytu stejných jmen a příjmení ve studovaných datových souborech se zdají být metodicky adekvátně uchopena i správně provedena. Jedná se zde o výpočty několika relevantních indikátorů tzv. isonomie, u kterých je testována jejich statistická významnost. Postup je dobře a detailně (někdy až příliš) popsán, včetně přiložených R skriptů (skripty samotné jsem nepročítal).

Autor předkládá výsledky umožňující srovnání dvojího typu: Jednak jde o srovnání skutečného výskytu shodných osobních jmen v souboru jmen politiků s očekávaným výskytem shodných osobních jmen odvozených od výskytu těchto jmen v celé populaci. Druhou rovinou srovnání je pak porovnání statistických indikátorů nepotizmu zjištěných pro soubor jmen politiků s těmito měrami vypočtenými pro soubory jmen soudců, notářů, advokátů a zaměstnanců Ministerstva zahraničních věcí.

Pokud se nepletu, nebyla do analyzovaných souborů zařazena jména komunálních politiků. Zajímalo by mne, zda autor o tomto neuvažoval a pokud ano, proč se rozhodl příjmení zastupitelů jednotlivých obcí nezařadit, resp. také neanalyzovat takový (podstatně početnější) soubor samostatně? Dovedu si představit možné důvody související s odlišnou povahou komunální politiky, dostupností dat, metodicko-statistickými aspekty problematiky, ale také s otázkou územní variability ve výskytu příjmení. Možná by ale právě nepotické praktiky v místní politice byly intuitivně nejlépe ospravedlnitelné prostřednictvím argumentů předložených v teoretických částech disertace.

Uvedená územní variabilita příjmení se pojí s metodickým problémem, který myslím v práci nebyl zmíněn. Drtivá většina příjmení je územně koncentrována a bylo by asi vhodné zvážit, nakolik to může ovlivnit v práci dosažené výsledky. Autor pracuje s analyzovanými soubory příjmení jako se soubory nezávislých pozorování (ve statistickém smyslu slova). Tato pozorování ale ve skutečnosti vykazují prostorovou závislost. To by samo o sobě nemuselo mít vliv na výsledky, pokud by byl splněn předpoklad, že soubory politiků, soudců a dalších analyzovaných skupin jsou z hlediska místa původu reprezentativním vzorkem celkové populace (tj. rozložení míst jejich původu přibližně kopíruje územní distribuci celkové populace). Toto ale patrně splněno nebude (z několika důvodů např. lze očekávat více než proporcí

¹ V této souvislosti se mi vybavuje D. Harvey, který charakterizuje distributivní spravedlnost jako „just distribution, justly arrived at“ (Harvey, D.: *Social Justice and the City*, Edward Arnold, London, 1973). Toto zdůraznění otázek spravedlnosti původu sociálních nerovností může pochopitelně výrazně ovlivnit koncepční východiska a způsob analýzy této problematiky.

zastoupení politiků, soudců atd. z větších měst v čele s Prahou). Na druhou stranu je nutno podotknout, že zohlednění efektů územní variability příjmení v metodice analýzy by vůbec nebyl triviální úkol.

Závěrečná úvaha

Ve zkratce napsáno, autor posuzované disertace v práci ukazuje, že ačkoliv politický nepotizmus není v souladu s principy Rawlsovy Teorie, mohou být nepotické praktiky v politice ospravedlnitelné, pokud bude mezi zúčastněnými aktéry souhlas, že je to tak pro dobro věci. Souhlas je dosahován pomocí procesu „arbitration of equals“, ve kterém jsou plně informovanými aktéry akceptovány/balancovány důvody, které je k uvedenému souhlasu dovedou. Tento proces umožňuje dosažení synergických efektů a kooperace, resp. akceptování nepotizmu ve společném zájmu (str. 138-139). Předložený model tak přináší silnější explanační rámec než Rawlsova Teorie, pokud explanační sílu hodnotíme podle toho, jak věrně daná teorie popisuje realitu. Na druhou stranu, význam a užitečnost teorie nemusí být (a velmi často není) přednostně v tom, že dostatečně věrně odpovídá realitě. I teorie, která se již na první pohled s realitou rozchází, může být velmi užitečná, dokud poskytuje vnitřně konzistentní model, se kterým může být reálný svět účelně konfrontován. V disertaci předložený model nahrazuje striktnější principy Rawlsovy Teorie spravedlnosti dosahováním ospravedlnění (např. ospravedlnění nepotizmu) na základě souhlasu aktérů pomocí jejich „exchange of awards“, resp. „trade-off awards“, při splnění určitých definovaných podmínek. Obávám se, zda to není na úkor praktické použitelnosti modelu a rizik, které předložené ospravedlnění nepotizmu může přinést při aplikacích takových úvah v reálném světě, kde dané definované podmínky téměř nikdy nebudou naplněny.

Celkové zhodnocení

Předložená disertační práce zpracovává zajímavé téma zajímavým způsobem. Přes výše uvedené poznámky ji hodnotím pozitivně. Disertace má poněkud jiný charakter než práce, na které jsem z mého oboru zvyklý. Možná proto pro mne představovalo její čtení jisté osvěžení. Můžu konstatovat, že z hlediska formálních náležitostí i obsahové stránky práce jsem neshledal žádná závažná pochybení a doporučuji proto oponovanou studii k obhajobě.

V Podbřezí, 30. 6. 2015

Josef Novotný

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Přírodovědecká fakulta UK v Praze
Albertov 6, 128 43

